Covid-19: Από την Ατομική στην Κοινοτική Ευθύνη

του Αντώνη Μπρούμα

Ατομική Ευθύνη & Πανδημία

Από την έναρξη της πανδημίας η κυβέρνηση επικαλείται την ατομική ευθύνη για τη συμμόρφωση με τα αντιφατικά της μέτρα κατά του ιού, τα οποία νομοθετεί με καταιγιστικούς ρυθμούς. Η επίκληση στην ατομική ευθύνη είναι αποκύημα της φιλελεύθερης ιδεολογίας της κυβέρνησης. Σύμφωνα με την ιδεολογία αυτή, οι κοινωνίες απαρτίζονται από άτομα, η ευθύνη για τα κοινωνικά φαινόμενα κατανέμεται ατομικά και τα κοινωνικά προβλήματα επιλύονται με αναγωγή στο άτομο.

Ο φιλελευθερισμός μπορεί να είναι χρήσιμος για την δικαιολόγηση και διαιώνιση της υπάρχουσας κοινωνικής συνθήκης. Η αναγωγή των πάντων στο άτομο είναι ικανή βάση για τον ισότιμο καταμερισμό ευθυνών, αποκρύπτοντας έτσι τις κοινωνικές ανισότητες, όπως την ασυμμετρία ισχύος, πόρων και δυνατοτήτων για το άλλως δύνασθαι πράττειν. Κυρίως όμως μεταθέτει την ευθύνη για κάθε κοινωνικό ζήτημα στο αφηρημένο άτομο, βγάζοντας λάδι τις ευθύνες των δομών κυριαρχίας και συγκροτώντας ένα εν τοις πράγμασι ανεύθυνο για τα πάντα. Αποτελεί έτσι εισιτήριο για την απραξία και την διαιώνιση του υπάρχοντος.

Εντούτοις, το πρόβλημα με τον φιλελευθερισμό είναι ότι αποτελεί παραλλακτικό σχήμα για την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτό καθιστά την επίκληση στην ατομική ευθύνη, εκτός από ανήθικο εργαλείο χειραγώγησης μιας ξεφτιλισμένης κυριαρχίας, και έναν αναποτελεσματικό τρόπο για τον περιορισμό της πανδημίας. Είναι αλήθεια ότι η επίκληση στην ατομική ευθύνη επενδύει στην εσωτερίκευση και αυτο-

συμμόρφωση με τις κυβερνητικές επιλογές, θεωρητικά αυξάνοντας την κυβερνησιμότητα του πληθυσμού. Επειδή όμως δεν απευθύνεται σε μπάλες μπιλιάρδου αλλά σε ανθρώπινα όντα με νόηση και ροπή σε κοινωνικές αντιφάσεις, η ατομική ευθύνη φαντάζει ελάχιστα πειστική. Γιατί αν όλοι είμαστε εγωιστικά άτομα, που κοιτάμε την πάρτη μας, όπως από το πρωί ως το βράδυ μας εξαναγκάζει η εμπορευματική αγορά και το κράτος, τότε γιατί κάποιος νέος να λάβει μέτρα προστασίας, για να προστατεύσει γηραιότερους; Το σχήμα του φιλελεύθερου ατόμου, δηλαδή του κακομαθημένου κωλόπαιδού στο οποίο εκπαιδεύεται 24/7 και έχει ταυτίσει με την επιτυχία, του υπαγορεύει να διασκεδάσει χορεύοντας μέχρι το πρωί. Τέτοια ανεύθυνη στάση την δικαιολογεί κάλλιστα πάλι με την ατομική ευθύνη των γηραιότερων: ας λάβουν αυτοί μέτρα, για να μην κολλήσουν, δεν είναι δικό του θέμα.

Και έτσι ερχόμαστε στην ουσία της υπόθεσης.

> *Πόσο αποτελεσματική μπορεί να είναι η ατομική ευθύνη σε μία κοινωνία για την πάταξη της πανδημίας; Μίας πανδημίας, που περισσότερο από ποτέ δείχνει πως όλοι είμαστε ίσοι μπροστά στον θάνατο, διασυνδεδεμένοι μεταξύ μας λόγω τρόπου διάδοσης του ιού και εξαρτημένοι ο ένας από τον άλλο λόγω του μεγέθους του ιικού φορτίου στην κοινωνία μας, ανεξαρτήτως αν είμαστε φτωχοί ή πλούσιοι και πολίτες ή μετανάστες / πρόσφυγες. Ο συνασπισμός της κοινωνίας γύρω από την καραντίνα της κυβέρνησης τους πρώτους μήνες έδειξε τα κοινοτικά αντανακλαστικά της Ελληνικής κοινωνίας, που παραμένουν εναργέστερα από άλλες κοινωνίες παρ' όλα τα παραμύθια του κεφαλαίου. Αυτό συνέβη γιατί το ένστικτο αυτοσυντήρησης σε συνδυασμό με το απόλυτο της αξίας της ανθρώπινης ζωής (που είναι άλλο ένα διαφοροποιό χαρακτηριστικό μας) λειτούργησε στο ανώτερο δυνατό επίπεδο, το κοινοτικό.*

Έγινε αντιληπτό και διαδόθηκε αστραπιαία πως πρέπει να τηρήσουμε μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης, για να μην συντριβούμε υπό το βάρος ενός ανύπαρκτου συστήματος υγείας, το οποίο μας έχει χαρίσει αφειδώς το Ελληνικό κράτος. Για ποια

ατομική ευθύνη λοιπόν μας μιλάτε;

Από την Συλλογική Ευθύνη και την Ευθύνη απέναντι στην Κοινότητα

Υπάρχει πειστική απάντηση στην φιλελεύθερη ιδεολογία της ατομικής ευθύνης; Φυσικά και υπάρχει. Δεν θα την βρούμε όμως ούτε στο αντίπαλο δέος του φιλελευθερισμού, τον μαρξισμό, ούτε όμως στον στιρνερισμό, που άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στην αναρχική σκέψη και χαρακτηρίζει αρκετές από τις σύγχρονες ομάδες, που για κάποιον λόγο θέλουν να αυτοαποκαλούνται κληρονόμοι των μεγαλύτερων στιγμών της ανθρωπότητας στην ιστορία.

Για τους μαρξιστές και τους κομμουνιστές η ευθύνη για τα πάντα δεν μπορεί παρά να είναι αποκλειστικά συλλογική. Προφανώς ομονοούμε μαζί τους για τον κατ’ αρχάς συλλογικό χαρακτήρα της ευθύνης. Μία κοινωνία δεν μπορεί ποτέ να γίνει αυτόνομη, δηλαδή να αγγίξει το απαύγασμα της ελευθερίας, αν δεν αναλάβει τις ευθύνες της. Η συλλογικότητα όμως είναι αρκετά ασαφής όρος, ώστε να αποσιωπά τη συζήτηση για το είδος και την ποιότητά της. Για μία ιδεολογία, όπως η μαρξιστική, πάνω στην οποία θεμελιώθηκαν τον 20ο αιώνα τα κράτη του μισού πλανήτη, η συλλογικότητα ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι μάλλον εμπνέεται από το Ρουσσωικό γενικό συμφέρον, οδηγεί στην ισχυροποίηση του κράτους και σε μία διαλεκτική ατόμου / δομής, που υπό προϋποθέσεις είναι ικανή να συντρίψει το άτομο. Έτσι, αντιλαμβανόμαστε ότι η αντιπαράθεση στην ατομική ευθύνη της κυβέρνησης από μαρξιστική σκοπιά δεν μας οδηγεί αναπόφευκτα στη δημοκρατία αλλά δύναται επίσης να καταλήγει σε ολοκληρωτικές ατραπούς ενός πανίσχυρου κράτους και ατόμων / απλών εκτελεστών.

Από την άλλη, ως προς τη δικαιολόγηση της λήψης μέτρων κατά της πανδημίας και σε αντιπαραβολή με την ατομική ευθύνη του φιλελευθερισμού οι πιο προωθημένοι στιρνεριστές της γενιάς μας θα μιλήσουν για την ευθύνη απέναντι στην κοινότητα. Η στιρνερική ιδεολογία πράγματι αναγνωρίζει τις ευθύνες του

ατόμου έναντι της κοινότητας. Έχει όμως δύο σοβαρά λάθη, υποπροϊόντα της αντι-διαλεκτικής φιλελεύθερων καταβολών σκέψης της, όπως δομήθηκε στην αυγή του 19ου αιώνα. Εκκινεί από ένα αφηρημένο αυτεξούσιο άτομο, που προϋπάρχει της κοινωνίας. Τα άτομα των στιρνερικών, όπως και το φιλελεύθερο άτομο, ξεκινούν από μία ιδεατή προκοινωνική κατάσταση για να δομήσουν από τα κάτω ελεύθερες συναθροίσεις, όπως αυτά επιθυμούν. Έτσι όμως οι στιρνερικοί υποκύπτουν στο δεύτερο λάθος, την ιδεολογία της διαρκούς αντιπαράθεσης του ατόμου με την κοινωνία, όπου καταπίεση καθίσταται κάθε υποψία κοινωνικού κανόνα. Ελλείψει κάποιας αντίληψης για την πραγματικότητα της διαλεκτικής ατόμου / κοινωνίας, οι στιρνερικοί αντιμετωπίζουν κριτικά -και σωστά- κάθε κυβερνητικό μέτρο προστασίας από την πανδημία, χωρίς ωστόσο να μπορούν να ξεπεράσουν το πρίσμα της ατομικότητας, πόσο μάλλον να σχηματίσουν μία δική τους αποδεκτή δέσμη μέτρων προστασίας. Η στιρνερική κοινότητα είναι τόσο εφήμερη όσο διαρκεί η απόλυτη συναίνεση όλων και καταρρέει με την πρώτη διαφωνία.

Στην Κοινοτική Ευθύνη και την Δημοκρατία

Έχουμε όμως πειστικές απαντήσεις στην φιλελεύθερη ιδεολογία της ατομικής ευθύνης και αυτές περιστρέφονται γύρω από την πραγματικότητα της ζώσας κινητοποιούμενης κοινότητας. Περισσότερο από κάθε φορά, ο ιός δείχνει πως οι άνθρωποι είμαστε διασυνδεδεμένοι μεταξύ μας και σε διαλεκτική σχέση με τις κοινοτικές και ευρύτερες κοινωνικές δομές, στις οποίες συμμετέχουμε και διαρκώς αναπαράγουμε. Στο μέτρο που έχουμε συνείδηση της διασύνδεσης αυτής και δεν μας έχει καταστήσει lost case η επιβολή φιλελεύθερων αξιών, λαμβάνουμε μέτρα ως κοινότητα και ασκούμε έμπρακτη κριτική, όπου απαιτείται, για μέτρα που επιβάλλονται από δομές έξωθεν αυτής. Η αναγνώριση της διαλεκτικής ατόμου / κοινότητας αλλά και ευρύτερα ατόμου / κοινωνίας, που προϋποθέτει η κοινοτική ευθύνη, θέτει αναπόφευκτα το ζήτημα της συμμετοχής, του τρόπου λήψης των αποφάσεων και, συνεπώς, της δημοκρατίας. Είμαστε λοιπόν με την κοινοτική ευθύνη απέναντι στις προκλήσεις της πανδημίας για

τον πολιτικό και δημοκρατικό χαρακτήρα της, όπως είμαστε με την κοινωνική αντιεξουσία με ορίζοντα την άμεση δημοκρατία για μία αυτόνομη κοινωνία.

Η συνθήκη του κορωνοϊού: ερμηνείες και πολιτικές της αντίστασης (audio)

Στις 28 Μαρτίου, η Βαβυλωνία διοργάνωσε μια ανοιχτή, διαδικτυακή συζήτηση σχετικά με ερμηνείες της συνθήκης του κορωνοϊού, πολιτικά μας καθήκοντα και τις κινήσεις αλληλεγγύης που ξεπηδούν η μία μετά την άλλη.

Παρεμβάσεις έκαναν οι:

- Σπύρος Τζουανόπουλος (δικηγόρος με ειδίκευση στο Ποινικό Δίκαιο και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα)
- Εύη Χατζή (Covid 19: Αλληλεγγύη Θεσσαλονίκης)
- Πάνος Παπανικολάου (νευροχειρουργός, γγ της Ομοσπονδίας Ενώσεων Νοσοκομειακών Γιατρών Ελλάδας)
- Ασημίνα Ηλιοπούλου (Συνάντηση για μια Αντικαπιταλιστική και Διεθνιστική Αριστερά)
- Θέμης Πανταζάκος (διδάκτωρ φιλοσοφίας)

Επιπλέοντας ανάμεσα σε ιούς και σε παράσιτα

του Στέφανου Μπατσή

I.

Το πραγματικό γεγονός μιας απειλητικής πανδημίας που έχει απλωθεί σαν σκιά πάνω από τις πόλεις μας, έχει δημιουργήσει μια αλλόκοτη, δυσάρεστη συνθήκη, μια αμηχανία κι ένα πνιγηρό αίσθημα. Ο ιός γεννήθηκε στον κλίβανο της Wuhan, σε μια περιοχή-ατμομηχανή του κινεζικού καπιταλιστικού θαύματος, μια περιοχή όπου συναντάται το ζεστό και υγρό κλίμα με τη φρενήρη βιομηχανική παραγωγή πρώτων υλών και την υπερσυγκέντρωση ενός άδειου από μέλλον προλεταριακού υποκειμένου. Ο ιός δεν έχει πολιτικό χρώμα, αλλά οι περιβαλλοντικές και πολιτικές συνθήκες που επέτρεψαν τη γέννηση και ταχύτατη εξάπλωσή του στην κινεζική επαρχία και στη συνέχεια σε κάθε γωνιά του πλανήτη έχουν – και παραέχουν! Η σκέψη ότι ο πανίσχυρος καπιταλισμός, αυτό το ολικό κοινωνικό φαινόμενο, είναι άκεντρο δεν προσφέρει καμιά ψυχική ανακούφιση· η συνωμοσία ενός ιού στρατευμένου σε μια πλευρά του πλανητικού πολέμου ή στην επίλυση του αιώνιου προβλήματος της δημογραφίας θα πρόσφερε μια λύση, θα εξηγούσε κάπως τα ανεξήγητα. Ωστόσο, ευτυχώς, δεν περνάνε όλες οι αιτιακές σχέσεις αναγκαστικά μέσα από το κράτος και τον καπιταλισμό, ή τουλάχιστον δεν τέμνονται άμεσα με την πυρηνική τους διάσταση και με τη στρατηγική τους δράση.

Η συνθήκη της πανδημίας είναι βίωμα ενός κοσμοϊστορικού γεγονότος, ανεξαρτήτως του αν θα αποδειχθεί τέτοιο. Τα μάτια μας έχουν τεντώσει από την αδιάλειπτη αναπαραγωγή πρωτόγνωρων εικόνων. Κι αν το δυστοπικό sci-fi της Κίνας εξοριζόταν από το πραγματικό ως κάτι το εξωτικό – όπως εξοριζόταν άλλοτε ο έμπολα, τα στιβαγμένα φέρετρα της συγγενικής Ιταλίας, οι άδειοι δρόμοι της δυτικής Ευρώπης και τα drones που μας κοιτάνε από ψηλά στο κέντρο της Αθήνας, δεν αφήνουν περιθώρια

για παρερμηνείες. Πρέπει να πάμε πολύ πίσω, στην καρδιά της εποχής των άκρων, του σύντομου 20ού αιώνα, ώστε να εντοπίσουμε ένα γεγονός που να έχει καθηλώσει σε τέτοιο βαθμό τον πλανήτη, που να έχει αγκιστρώσει το παρόν και το μέλλον των ανθρώπων. Η απολυτότητα αυτών των γραμμών μπορεί να συντριβεί στο τείχος της πραγματικότητας και του business as usual, εντούτοις τη στιγμή που γράφονται η γενικότερη αίσθηση είναι αυτή: ζούμε κάτι σημαντικό που θα αλλάξει εμάς και τον κόσμο που μας περιβάλλει.

ΙΙ.

Ο ιός γεννήθηκε σ' έναν κόσμο συστημικής ανισότητας και αποκλεισμών. Όσοι βλέπουν τ' αστέρια από τον πάτο του βαρελιού θίγονται ασύγκριτα περισσότερο. Άνεργοι, επισφαλώς εργαζόμενοι, τοξικοεξαρτημένοι, έγκλειστοι σε φυλακές, ψυχιατρεία και κέντρα κράτησης, αντιμετωπίζουν και θα αντιμετωπίσουν την πανδημία κυριολεκτικά με όρους επιβίωσης, χωρίς να έχουν να περιμένουν πολλά από το κράτος και τ' αφεντικά. Ήδη όλες οι φυλακές έχουν μετατραπεί σε υψίστης ασφαλείας και ασφυκτιούν, ήδη οι πρόσφυγες κι οι μετανάστες στη Μόρια ψάχνουν και βρίσκουν τρόπους να την παλέψουν με τις δικές τους δυνάμεις, ήδη η προϋπάρχουσα ή επιγενόμενη οικονομική δυσπραγία έχει ως συνέπεια η κρίση αυτή να αντιμετωπίζεται με πολλαπλές ταχύτητες – κάποιοι θα λάβουν μισθούς χωρίς να δουλέψουν, ενώ κάποιοι δεν θα πληρωθούν καθόλου. Στην καθολική συνθήκη της πανδημίας, το άνοιγμα και το κλείσιμο, η συμπερίληψη και ο αποκλεισμός, η εξαίρεση και ο κανόνας, πυρηνικά στοιχεία της κρατικής ιδιονομοτέλειας, καθορίζουν το ποιος και πώς θα ζήσει σήμερα και αύριο – καθορίζουν και τα δικά μας πολιτικά καθήκοντα.

Η διακυβέρνηση στον καιρό του κορωνοϊού αξονίζεται γύρω από τη μεταβίβαση της ευθύνης στο άτομο, γύρω από την απαγόρευση και την καταστολή -καθόλου τυχαίο πως πίσω από κλειστές πόρτες οι κυρίαρχοι παρομοιάζουν τη σημερινή συνθήκη με αυτή της επίθεσης στους Δίδυμους Πύργους- αλλά και γύρω από την αναγκαιότητα συμμαζέματος μιας κατάστασης που δείχνει να

ξεφεύγει και να θέτει σε πραγματικό κίνδυνο την υγεία των συμπολιτών μας.

Ξεκινώντας από το τελευταίο σημείο, νομίζω πως οφείλουμε να σταθούμε στο γεγονός της ιδιαιτερότητας του κορωνοϊού και της απότοκης κρισιακής συνθήκης η οποία οδηγεί τα κράτη να πάρουν επαχθή, αντιδημοκρατικά, εξαιρετικά μέτρα με κορύφωση τον περιορισμό της κυκλοφορίας. Εδώ απαιτείται μια άσκηση λεπτής ισορροπίας αλλά και στοχασμού γύρω από την κρατική φύση. Η βιοπολιτική και η θανατοπολιτική, η στατιστική και η αλγοριθμοποίηση, η εργαλειακότητα και διαρκής επεκτασιμότητα, είναι στοιχεία του κρατικού modus operandi κι αυτό το γνωρίζουμε όλοι (;). Η σκοπιά του κράτους είναι αυτή της δημόσιας υγείας, δηλαδή των υγειονομικών πολιτικών επί των πληθυσμών, η βαθιά ψυχική σύνδεση πολιτικής και ιατρικής, η ποσοτικοποίηση και η μετρησιμότητα.

> *Πολλά από τα μέτρα που λαμβάνονται σήμερα για τον έλεγχο της πανδημίας μπορεί να παραμείνουν, να επεκταθούν ή να επιστρέψουν παραλλαγμένα.*

Είναι ωστόσο παρακινδυνευμένο τη δεδομένη στιγμή να εντοπίζουμε (μόνο) χθόνια κίνητρα πίσω από την υιοθέτησή των εν λόγω μέτρων. Ορθότερο μοιάζει να αντιληφθούμε, με τα παραδείγματα γύρω μας να πληθαίνουν, πως ο κρατικός ορίζοντας διαχείρισης και άσκησης της πολιτικής είναι στενός, οριοθετημένος και δεν περιλαμβάνει την αυτοϋπέρβασή του. Εν ολίγοις, για το κράτος δεν απαιτούνται ιδιαίτερα κίνητρα ούτε για να διαχειριστεί τη ζωή ούτε για να επεκταθεί όσο το δυνατόν περισσότερο· απλώς κάνει τη δουλειά του.

Επιστρέφοντας στους άξονες της διακυβέρνησης, δεν μπορούμε να αφήσουμε να πέσει κάτω η μεθοδευμένη και στρατηγική επιλογή πλειοδοσίας σχετικά με την ευθύνη του ατόμου. Η «ατομική ευθύνη», οι «πολίτες που πρέπει να πειθαρχήσουν», οι «ασυνείδητοι εξαιτίας των οποίων την πληρώνουμε όλοι» έχουν μετατραπεί σε ένα καλογραμμένο και μεταδοτικό μάντρα που

έρχεται από ψηλά για σφηνώσει στα μυαλά μας κι εδώ στα χαμηλά – όχι τυχαία θυμίζει αρκετά το αξέχαστο «μαζί τα φάγαμε». Η κυβερνητική προσπάθεια απόσεισης των όποιων ευθυνών περνάει μέσα από την απόδοσή τους στους απείθαρχους Έλληνες, οι οποίοι δεν προφυλάσσουν εαυτούς και κοινωνικό σύνολο. Τα ΜΜΕ συνεπικουρούν δημιουργώντας το σχετικό κλίμα και προλειαίνοντας το έδαφος για τις νέες, αυστηρότερες απαγορεύσεις. Η ατομική ευθύνη αναφορικά με ζητήματα δημόσια υγείας είναι πασιφανής και πρέπει να την αναλάβουμε συνειδητά και με προσοχή – κι απ' όσο δείχνει η βιωμένη εμπειρία αυτών των ημερών, το «Μένουμε Σπίτι» έγινε πράξη. Ωστόσο, προκαλεί οργή όταν γίνεται εμβληματικό μότο στο στόμα μιας κυβέρνησης που πέρα από απαγορεύσεις, δεν έχει πάρει καθόλου θετικά μέτρα περιορισμού και ανάσχεσης της πανδημίας: δεν έχει προχωρήσει στις χιλιάδες προσλήψεις τις οποίες προανήγγειλε, δεν παρέχει τις απαραίτητες προστατευτικές συνθήκες εργασίας στο υγειονομικό προσωπικό, δεν προχωρά σε επιτάξεις ιδιωτικών κλινικών, δεν προστατεύει τους εργαζομένους σε χώρους μαζικής εργασίας.

III.

Υπάρχει ένα μπέρδεμα σχετικά με την ατομική ευθύνη και τον αυτοπεριορισμό, ένα μπέρδεμα που βέβαια στους χώρους μας ενδημεί εδώ και δεκαετίες, έχει πολιτικό και ανθρωπολογικό υπόβαθρο και δημιουργεί μπλεξίματα. Άσχετα με το αν η κρατική πολιτική γύρω από την κρίση του κορωνοϊού είναι αυτή των απαγορεύσεων και της καταστολής, ο αυτοπεριορισμός και η αίσθηση ευθύνης για εμάς και για τους γύρω μας πρέπει να είναι αδιαπραγμάτευτα. Πολιτική μας πρόταση και προοπτική δεν είναι ένας γενικευμένος αντιαυταρχισμός και αντικομφορμισμός, αλλά το χτίσιμο κοινοτήτων βασισμένων στην ελευθερία και την αλληλεγγύη, κοινοτήτων με βαθιές ρίζες και αίσθηση των ορίων.

Αυτή τη στιγμή η αίσθηση που επικρατεί τριγύρω είναι αυτή ενός πληθυσμού που προσμένει «να διοικηθεί» ακόμη περισσότερο, ακόμη πιο αποτελεσματικά, με πυγμή και αποφασιστικότητα. Η αίσθηση αυτή έχει βάση, αλλά πρέπει να την αξιολογήσουμε,

χωρίς να παραλύουμε μπροστά στα νέα δεδομένα, και συνυπολογίζοντας ότι για πολλούς γύρω μας η κατάσταση της τελευταίας δεκαετίας είναι μια κατάσταση φόβου, η αίσθηση ενός ανθρώπου που παλεύει να βγάλει το κεφάλι έξω από το νερό κι όποτε βρίσκει κάτι να πιαστεί για να πάρει λίγη ώθηση, αυτό ως δια μαγείας εξαφανίζεται, βυθίζοντάς τον ακόμη περισσότερο.

> *Για πολλούς το κράτος μοιάζει να είναι σήμερα η σημαδούρα που επιτέλους θα αντέξει, κι ως εκ τούτου βιαστικά το σφιχταγκαλιάζουν.*

Σε αυτό εξυπακούεται πως βοηθάει το επικοινωνιακό blitzkrieg σύσσωμων των ΜΜΕ που φιλοτεχνούν εικόνες στρατηγών του μέλλοντος για τους -στην πραγματικότητα- ανήμπορους ταγούς μας, αλλά βοηθάει και η ανθρωπολογική μας αποστροφή προς τα όρια, η οποία δημιουργεί ανασφάλεια και ψυχική απόσταση μεταξύ μας. Ας μην απελπιζόμαστε όμως! Η στοίχιση πίσω από την κρατική αρχή δεν είναι καθολική, ενώ χαρακτηρίζεται κι από ποιότητες κι εντάσεις που μας ενδιαφέρει να αναλύσουμε και να αναμειχθούμε μαζί τους, όπως είναι η αμφισβήτηση της αγοραίας αντίληψης για τη διαχείριση των αγαθών κοινής ωφέλειας, η επαναξιολόγηση ολόκληρων τομέων της κοινωνικής δραστηριότητας, η εικόνα του υποκειμένου σε σχέση με τον εαυτό του και την κοινότητα.

Από την άλλη, η συνθήκη της πανδημίας ανακινεί μια αίσθηση ανθρωπινότητας. Υπενθυμίζει την τρωτή και θνητή μας φύση αλλά και την ματαιότητα της προσπάθειας για απόλυτη κυριαρχία πάνω στο φυσικό περιβάλλον. Μας φανερώνει πόσο πολύ έχουμε ανάγκη ο ένας τον άλλον, πόσο δύσκολο είναι να επιβιώσουμε κατά μόνας – πόσο μάλλον να ζήσουμε και μια ζωή που αξίζει να βιωθεί. Γι’ αυτό ας μην βιαζόμαστε να λοιδορήσουμε τα χειροκροτήματα στα μπαλκόνια, ας μην υποτιμούμε την αναγκαιότητα συμβολικών πρακτικών που ανακουφίζουν τα υποκείμενα κι επιτρέπουν μια κάποια ψυχική σύνδεση. Αντιθέτως, ας θεωρήσουμε αυτή την αίσθηση προνομιακή για να ξεδιπλώσουμε ένα γενναιόδωρο ρεπερτόριο κινήσεων αλληλεγγύης, συντριπτικά

διαφορετικού ήθους, υφής κι αισθητικής από τα αντίστοιχα των ασκούμενων κρατικών και ιδιωτικών πολιτικών. Πάντοτε είναι στοίχημα για εμάς να δημιουργούμε και να διατηρούμε έναν χώρο ανάμεσα στο κράτος και την αγορά, έναν χώρο που να μην μπορεί να ταυτιστεί απολύτως μαζί τους. Σε αυτές τις συνθήκες, το ποντάρισμα είναι δυσκολότερο αλλά και πιο κρίσιμο να γίνει.

IV.

Με τον κίνδυνο να μετανιώσουμε πικρά αυτή την πρόβλεψη, επαναλαμβάνουμε πως η συνθήκη του κορωνοϊού αποτελεί κομβικό γεγονός το οποίο κλονίζει αρμούς του σημερινού κόσμου, του σημερινού status quo, κι ενδεχομένως καθορίσει μέρος της ατζέντας του αύριο. Κατ’ αρχάς, η διάδοση του ιού ανά τον κόσμο ακολουθεί κατά πόδας τη φρενήρη πορεία της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Ο τρόπος διασύνδεσης του κόσμου μας σε συνδυασμό με την οικολογικά καταστροφική επικράτηση της τουριστικοποίησης, του άκρατου καταναλωτισμού και της νεοφιλελεύθερα αχαλίνωτης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, δεν επιτρέπει τον μετριασμό τέτοιων φαινομένων σε τοπικό ή -έστω- περιφερειακό επίπεδο. Συνάμα, αποδεικνύεται πως το μείζον ζήτημα της πανδημίας δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί παρά μόνο στο επίπεδο τους έθνους-κράτους. Αν στο ζήτημα της χρηματοπιστωτικής κρίσης ή στο προσφυγικό η Ευρωπαϊκή Ένωση φάνηκε μία φορά σε απόλυτη πολιτική αδυναμία να πάρει και να επιβάλλει αποφάσεις από κοινού, σήμερα μοιάζει να αποδέχεται πως η πανδημία δεν μπορεί και δεν πρέπει (;) να αντιμετωπιστεί συλλογικά και συντεταγμένα κατά το πώς προβλέπεται από τα ευρωπαϊκά πρωτογενή και δευτερογενή νομοθετικά κείμενα – εξυπακούεται πως αναλόγως αδύναμοι, irrelevant, εμφανίζονται και λοιποί διεθνείς οργανισμοί όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Επομένως, κάθε κράτος τραβάει το δικό του δρόμο αυτή τη στιγμή, για καλό ή για κακό, και αναμένουμε να δούμε πώς θα αποφασίσει η ΕΕ να το μεταβολίσει όλο αυτό, ειδικά στο δημοσιονομικό επίπεδο. Πάντως τα ζητήματα της τοπικοποίησης, της αποαποικιοποίησης του φαντασιακού από το μονόδρομο της

ανάπτυξης, της ριζικής κριτικής στον τουρισμό και την κατανάλωση, ιδέες δηλαδή που μας απασχολούν ήδη, ίσως αποκτήσουν περισσότερο χώρο στο δημόσιο διάλογο και ίσως προταθούν μάλιστα κι από πλευρές που δεν περιμένουμε.

Έπειτα, η επαπειλούμενη τραγωδία αναγκάζει έκοντες άκοντες τους Δυτικούς να ξανασκεφτούν τη σχέση κράτους, ή έστω του στενού πυρήνα του, και ιδιωτικής οικονομίας. Οι πομφόλυγες των Μητσοτάκη, Γεωργιάδη και των συν αυτών σχετικά με την εκχώρηση μέρους του δημόσιου συστήματος υγείας στο ιδιωτικό κεφάλαιο, σήμερα θα ακούγονταν από άλλον πλανήτη. Δεν έπαψαν ούτε θα πάψουν να είναι νεοφιλελεύθεροι -άλλωστε, όπως έχει εναργώς αναλυθεί αλλού, ο νεοφιλελευθερισμός δεν συνίσταται κύρια στην πριμοδότηση της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς έναντι του κράτους, ωστόσο η εμπέδωση της πεποίθησης πως συγκεκριμένα κομμάτια της κρατικής διαχείρισης πρέπει να αναβαθμιστούν και να μείνουν ανεπηρέαστα από την αγοραία λογική, ενδεχομένως τους αναγκάσει σε τροποποίηση των πολιτικών τους στρατηγικών. Και φυσικά το αυτό ισχύει εξίσου και για χώρες της Δύσης όπως η Γαλλία και η Ιταλία – εντελώς παραδειγματικές εδώ τόσο οι δηλώσεις του νεοφιλελεύθερου icon, Μακρόν, όσο και του υπουργού οικονομικών του. Με δεδομένη την ιδεολογική επένδυση στους ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και στη γενικευμένη λιτότητα, αναμένουμε με ενδιαφέρον να δούμε το πώς θα επενδυθεί ιδεολογικά η διάσωση κολοσσών της ευρωπαϊκής οικονομίας, ει μη και ολόκληρων των οικονομιών των πλέον πληγέντων κρατών, το αν η νεοφιλελεύθερη γραφειοκρατία των Βρυξελλών θα στραφεί προς έναν κεϋνσιανισμό για λίγους και το ποια θα είναι η αντίδραση των πολιτών τους οποίους επί τόσα χρόνια ζύμωναν με τεχνοκρατικά και οικονομίστικα επιχειρήματα.

V.

Καλά είναι όλα τα παραπάνω, καλό να εμβαθύνουμε, καλό να αναλύουμε και να ερμηνεύουμε. Σε όλες μας τις κουβέντες όμως, στις μεσευμένες από την τεχνολογία -πλέον- συνελεύσεις και συνδιασκέψεις μας, αυτό που επανέρχεται σταθερά είναι το «τι να κάνουμε», «πώς να λειτουργήσουμε πολιτικά εν μέσω

καταιγίδας». Κι ίσως αυτές τις στιγμές να είναι και πολιτικά και κοινωνικά κρίσιμο να αφήσουμε τα πολλά-πολλά λόγια στην άκρη και να να δουλέψουμε όσο ποτέ άλλοτε.

Πριν προσπαθήσω να σκιαγραφήσω ορισμένους δρόμους σκέψης και δράσης πάνω στις πρακτικές που μπορούμε να υιοθετήσουμε αυτές τις μέρες, οφείλω να προχωρήσω σε δύο επισημάνσεις. Η πρώτη είναι πως έχει απόλυτο δίκιο ο θέμης, όταν γράφει πως πρέπει «να ειρηνεύσουμε με το γεγονός πως υπάρχουν πράγματα για οποία δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα» και πως πρέπει να αντιληφθούμε την έλλειψη απόλυτης παντοδυναμίας μας. Η διαπίστωση αυτή αφορά τόσο ένα πιο ανθρωπολογικό, αναστοχαστικό επίπεδο για τη θέση μας στον πλανήτη Γη όσο και μια γνώση των πολιτικών ορίων μέσα στα οποία κινούμαστε κάθε φορά. Η δεύτερη σημείωση αφορά την ανάγκη καλής γνώσεως των δυνάμεων και των αδυναμιών μας ως ατομικών και συλλογικών υποκειμένων, ως συλλογικοτήτων και οργανώσεων που τοποθετούμαστε στον ελευθεριακό χώρο. Κι αν πλείστες όσες φορές έχουμε ξεπεράσει τους εαυτούς μας, κι έχουμε μάλιστα βιώσει και τη συλλογική χαρά αυτής της υπέρβασης, είναι εντούτοις απαραίτητο να γνωρίζουμε σε ποια πεδία θα είμαστε πιο αποτελεσματικοί, πού μπορούμε να στρέψουμε τις δυνάμεις μας, ποια είναι η κλίμακα στην οποία θα μπορέσουμε να επιφέρουμε απτές μεταβολές στο ζοφερό υπάρχον – και στην πορεία ας μας εκπλήξουμε ευχάριστα για ακόμη μια φορά.

Αν, όπως προαναφέρθηκε, η συνθήκη της πανδημίας δεν επιφέρει τα ίδια πλήγματα σε όλους κι αν η κρατική διαχείριση αποκλείει για ακόμη μία φορά τους πιο ευάλωτους, τότε έχουμε μπροστά μας το νήμα απ’ όπου οφείλουμε να ξεκινήσουμε. Να δημιουργήσουμε και να πλαισιώσουμε ομάδες και κινήσεις αλληλεγγύης οι οποίες θα κρατήσουν όρθια τα πιο ευπαθή κομμάτια της κοινωνίας. Είτε στο μοριακό επίπεδο της πολυκατοικίας και της γειτονιάς στην οποία ζούμε, είτε με επίκεντρο τους κοινωνικούς χώρους και τα στέκια στα οποία συμμετέχουμε, να επενδύσουμε και να πολιτικοποιήσουμε την αίσθηση της ανθρωπινότητας, να περπατήσουμε δίπλα-δίπλα σε όλο αυτό. Συλλογή ειδών πρώτης

ανάγκης, υγειονομικού υλικού και χρημάτων, βοήθεια στο σπίτι για όσους δυσκολεύονται να μετακινηθούν, αξιόπιστη ενημέρωση για ζητήματα προστασίας, νομική βοήθεια και παροχή συμβουλών αναφορικά με ζητήματα τεχνολογίας κι επικοινωνίας, είναι μερικά μόνο απ' όσα μπορούμε να κάνουμε. Ακόμη, αυτές τις μέρες να έχουμε τα αυτιά μας τεντωμένα για φωνές από τα διπλανά διαμερίσματα, για κραυγές από τα κελιά του ελληνικού σωφρονισμού, για τους έγκλειστους στα ψυχιατρεία αλλά και τους ψυχικά πιο ζορισμένους γύρω μας, για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες των νησιών που ίσως έρθουν αντιμέτωποι με τη θανατοπολιτική διάσταση του κράτους αλλά και για τους πρόσφυγες και μετανάστες των γειτονιών μας που, όπως και να το κάνουμε, δεν έχουν την ίδια πρόσβαση με εμάς ούτε στην πληροφορία ούτε στην υγεία ούτε πουθενά!

Δεύτερο καθήκον το να μην βάλουμε γλώσσα μέσα για τις πτυχές της κρατικής διαχείρισης που θέτουν σε κίνδυνο ανθρώπινες ζωές, που εγκαθιδρύουν ένα εργατικό δίκαιο εκτάκτου ανάγκης, που αστυνομεύουν την υγεία μας με ελικόπτερα και διαγγέλματα – εδώ ας αξιοποιήσουμε πλήρως τις τεχνολογικές δυνατότητες και τη συλλογική γνώση πάνω σ' αυτές. Πατώντας γερά στα πόδια μας και με ισορροπημένη κριτική να σκεφτούμε τι σημαίνει για μια κοινωνία να στέλνει sms για να πάει μια βόλτα, πώς και γιατί ανατίθεται στην αστυνομία η διαφύλαξη της δημόσιας υγείας, σε ποιο βαθμό ιατρικοποιείται η πολιτική και πολιτικοποιείται η ιατρική, τι πρέπει να κάνουμε για να βγούμε απ' όλο αυτό ως κοινωνία κι όχι ως φρικαρισμένο επεισόδιο του black mirror. Ας μην ενδώσουμε στον πειρασμό της συνωμοσιολογίας και της καταστροφολογίας κι ας δεχτούμε -καλή τη πίστη και για την οικονομία του επιχειρήματος- πως αυτή η δέσμη μέτρων είναι προσωρινού χαρακτήρα. Ακόμη κι έτσι έχουν τα πράγματα, ακόμη κι αν βγούμε έγκαιρα από το δοκιμαστικό σωλήνα, παραμένει το γεγονός πως βιώνουμε καταστάσεις που θα αφήσουν σημάδι στον ψυχισμό μας, θα εγγραφούν στη σχέση μας με το κράτος, θα αναδιαμορφώσουν τη σχέση μας με την ψηφιακή επικοινωνία.

Ας είμαστε, από την άλλη, αιχμηροί και έτοιμοι να

αντιμετωπίσουμε την υποτίμηση των ζωών μας, την υποβάθμιση των εργασιακών σχέσεων, την διαχείριση της οικονομίας με όρους κρίσης. Να μιλήσουμε εδώ και τώρα και να κάνουμε ξεκάθαρο πως δεν θα ανεχτούμε ακόμη μία «διάσωση»! Να επιτεθούμε στη στατιστική, στο φορμαλισμό, στη γραφειοκρατία. Η κοινωνία να μην συντριβεί κάτω από το βάρος των αριθμών, των δεικτών και των γραφημάτων. Αλλά να εμπεδώσουμε πως αυτή τη φορά θα πρέπει να δουλέψουμε, να προετοιμαστούμε, να φτιάξουμε δομές και υποδομές πίσω από τις οποίες θα μπορούμε να στοιχηθούμε με μαζικούς, ανοιχτούς και συμπεριληπτικούς όρους, πολιτικά, κοινωνικά, συμβολικά.

Ακόμη, όσο εξωγήινο κι αν ακούγεται εν μέσω απαγόρευσης της κυκλοφορίας, αστυνόμευσης των πόλεων αλλά και αναγκαιότητας για αυτοπεριορισμό και προστασία, να μην αποκλείσουμε εντελώς τη δυνατότητα της ενσώματης πολιτικής δράσης. Στη σημερινή συνθήκη, αυτό που κάποτε ήταν το ψωμοτύρι μας, πρέπει να γίνει ένα όπλο που θα χρησιμοποιήσουμε όταν δεν υπάρχει άλλη επιλογή, και πάντοτε με σύνεση και προσοχή, για να μην αποξενωθούμε από την κοινωνία και την πραγματικότητα. Επομένως, ας μην εξοριστεί τελείως από τη σκέψη μας, ας παραμείνει ως δυνατότητα είτε για την πραγμάτωση κινήσεων έμπρακτης αλληλεγγύης, είτε για την υπεράσπιση όσων δεν έχουν παρόν και μέλλον, είτε -αν απαιτηθεί- για το σπάσιμο του κρατικού τσαμπουκά.

Από τους φίλους μας στην Ευρώπη μας έρχεται το μήνυμα πως «τώρα μένουμε σπίτι, αλλά μετά θα σας πάρουμε φαλάγγι», πως «μετά θα λογαριαστούμε» και δεν μπορούμε παρά να χαμογελάσουμε και να μείνουμε ικανοποιημένοι με το υψηλό αγωνιστικό φρόνημα των συντρόφων μας. Κατά τη γνώμη μου όμως, για να έχει έστω και την παραμικρή πιθανότητα να συμβεί κάτι τέτοιο στο εγγύς -και τόσο μακρινό συνάμα- μέλλον, πρέπει να αρθούμε στο ύψος της περίστασης σήμερα. Για να μην γίνει το «μετά θα λογαριαστούμε» ένα ακόμη «από Σεπτέμβρη θα γίνει της πουτάνας», οφείλουμε να δράσουμε σήμερα κοινωνικά και πολιτικά, συνεκτικά και στοχευμένα. Να πούμε αυτά που πρέπει

να πούμε και να κάνουμε αυτά που πρέπει να κάνουμε. Έτσι ήταν πάντα τα πράγματα, έτσι είναι και σήμερα. Κι ας φαντάζουν τόσο μα τόσο αλλόκοτα.

«Ω λε φιλαλάκο!», παίζοντας εκεί, στη συμβολή του «δρόμου» με τις λέξεις…

της Τέσης Λαζαράτου

Ι. Μετάδοση μυητική

Η αλληλεγγύη υπήρξε μια σταθερή παράμετρος γύρω από την οποία στην μετα-πολιτευτική Ελλάδα, αναπτύχθηκαν κοινωνικές αντιστάσεις και πολιτικές συνεκδοχές. Από την συγκρότηση της «Επιτροπής για την Απελευθέρωση του Πόλε» στις 23 Ιουλίου 1976, μόλις μία μέρα μετά τη σύλληψη του στην πλατεία Συντάγματος, μέχρι σήμερα, έχουν μεσολαβήσει 44 ολόκληρα χρόνια.

Τέσσερεις δεκαετίες αγώνων – τέσσερεις γενιές αγωνιστών, μαχόμενων – διωκώμενων – σκεπτώμενων (αν και.. όχι πάντα) με αναρίθμητες τις εμβληματικές στιγμές (αν και… όχι όλες) της αλληλεγγύης! Με προφανείς ή και αφανείς περιοδολογήσεις βάσει ριζικών ανατοποθετήσεων (άλλοτε εξωγενών – άλλοτε ενδογενών), με διαχρονικά διακυβεύματα και, ανά θεματικές ή περιόδους, τροποποιημένες τακτικές.

Παράλληλα με την βασική αποστολή αυτής της περιόδου, την διάνοιξη δηλαδή των σημασιών γύρω από το ζήτημα της αστικής νομιμότητας, η αλληλεγγύη απετέλεσε τον καταλύτη, μετασχηματίζοντας κινηματικές συγκροτήσεις άλλοτε – άλλως σε

νησίδες ενός ελευθεριακού και αντεξουσιαστικού, κατ' ουσίαν, πολιτισμού. Ενός πολιτισμού που ήταν και είναι σταθερά προσανατολισμένος στην κοινωνική απελευθέρωση, προβάλλοντας στον ορίζοντά της, στιγμές γνήσιας έννυλης καθημερινότητας: δηλαδή το «όραμα σε μικροκλίμακα» τέτοια που να επιτρέπει, εδώ και τώρα, εφαρμογή.

Επιλογές – στάσεις – ύφος – γλώσσα – σχέσεις – διεκπεραιώσεις – διαμεσολαβήσεις / δευτερεύουσες σημασίες πέραν του πυρηνικού ιδεολογικού προτάγματος και ενθάδε του κεντρικού πολιτικού επιστεγάσματός του, σφραγίστηκαν από αυτό τον πολιτισμό. Αινίγματα μιας ανυποχώρητης «μεταθεσμικής» ελευθερίας, συν-κινήσεις και θαυμαστές ανατροπές του χειραγωγούντος προβλέψιμου, μετέτρεψαν την πολιτική αλληλεγγύη σε εργαστήρι του κοινωνικού. Μια καταλυτική για τις εξελίξεις συνθήκη, που όχι πάντα ανέφελα – ενίοτε και με αιμάσσοντα τρόπο, στοιχειοθέτησε το ήθος της.

Μετά λόγου γνώσεως από το θεσμίζον φαντασιακό στην θεσμική διάσταση των σημασιών, κι από εκεί στην κοινωνική έρημο των σημαινομένων. Ή αλλιώς, με ποιους όρους ο λόγος της μετάδοσης γίνεται «μυητικός»; Η μυητική μετάδοση μπορεί να υπηρετηθεί από μια αυτοβιογραφία; Κι αν ναι, πώς θετικό – αρνητικό θα περιεχθούν ισόρροπα, βάσει της ευκτέας αναπαραστατική δικαιοσύνης;

II. Η ενική κλιτική μιας πληθυντικής απεύθυνσης

Αναμφίβολα διανύουμε τον αιώνα της κάπως glitter «θετικής» ψυχολογικής σκέψης. Η νεοφιλελεύθερη ανθρωπολογία θα είχε πολλά να πει για αυτό. Το δήθεν θετικό ως η απόλυτη θέσμιση του ελέγχου μιας ολοπαγούς εξουσίας, και δι΄αυτού το αρνητικό να επελαύνει. Το υποκείμενο, ολοένα πιο έκτοπο από την επιθυμία του, αναλαμβάνει αλυσιτελώς να το ψευδοθετικοποιήσει. Και εκείνη η κρίσιμη για την ανθρωπινότητα μας ψυχική εργασία που απαιτείται προκειμένου τω όντι το αρνητικό να συνδεθεί με το θετικό, ιδρυτική πράξη του συμβολικού στην ψυχική επικράτεια, αφίσταται ως ενενεργή, ενίοτε και μη διαθέσιμη.

Και εκείνοι οι κοινωνικοί παράμετροι που θα την επέβαλλαν, ή και θα την περιελάμβαναν εγκαθιστώντας μια αγαστή αλληλεπίδραση, παραμένουν έκπτωτοι ή δια παντός αναβληθέντες.

> *Εύλογα ό,τι σήμερα επανεγγράφει το θετικό στην κοινωνική του προοπτική κι άρα δεν μπορεί παρά να περιέχει ισόποσα τόσο την αναγνώριση όσο και την αξιοποίηση του αρνητικού, διαθέτει ένα ανατρεπτικό πρόσημο.*

Ωστόσο για να συμβούν αυτά όλα, όρος αναντικατάστατος η σύνδεση σκέψης και πράξης και καρπός τους, ο λόγος. Η έκπληξη στο συνδηλούμενο του τίτλου «ω λε φιλαλάκο!» δια χειρός Νίκου Γιαννόπουλου, υποστασιοποιεί αυτή την δημιουργική αποστολή. Δίνοντας έτσι το έναυσμα, για την ανάληψη ευθύνης ενός παιγνιδιού κάπως κρίσιμου, εκεί στη συμβολή του «δρόμου» με τις λέξεις! Ποιες άραγε γραμματικές παράμετροι της κλίσης του ουσιαστικού, κατά πτώση και κατ΄ αριθμό, θα σχημάτιζαν πιο περίτεχνα την κλιτική του παράδοξου αυτού τίτλου; Ποια άραγε απόδοση εννοιολογική του περιεχομένου που έπεται θα άρμοζε πληρέστερα στο περιέχον του εν λόγω τίτλου; Το νόημα της πολιτική που εκπροσωπεί ο Νίκος Γιαννόπουλος, θα μπορούσε ακροθιγώς να συμπυκνωθεί στις εξής έξι λέξεις «μια πλειοψηφική απεύθυνση με μειοψηφικούς όρους» Και ο τίτλος του πρώτου του βιβλίου θα μπορούσε σκανδαλωδώς ισόποσα να περιεχθεί ως «η ενική κλιτική μιας πληθυντικής απεύθυνσης». Και το περιεχόμενο του; Είναι μυητικό. Ένας σημειωτικός θησαυρός επτά ενοτήτων, μια επτάτομη κινηματική εγκυκλοπαίδεια τουλάχιστον επιπέδου Κοσμογνωσίας, για όσους το έχουν διαβάσει, η έγκριτη εκείνη εγκυκλοπαίδεια που πολύ νωρίς προέβλεψε ονομαστικά την ανιδιοτελή δοτική του!

III. Η ανάληψη του κόστους ως μέτρο της ελευθερίας

Το ευφυολόγημα, ως φορέας μιας παιγνιώδους πολιτικής γραφής ή μιας αιχμηρής ανατρεπτικής δράσης, έχει την ένδοξη θέση του στο πολιτισμό των ανταγωνιστικού κινήματος. Ωστόσο η ακατάβλητη συνεισφορά του, τόσο στην αρένα της κανονικότητας

μιας «καθημερινής» πολιτικής όσο και στην «εορταστική» ανατροπή της, αποτελεί κεντρικό χαρακτηριστικό του συγγραφέα του εν λόγω πονήματος και κύριο εκπρόσωπο ενός ευδιάθετου αγωνιστικού παραδείγματος. Κι εδώ να διευκρινίσω ότι ως πολιτική, δάνειο από τον ορισμό του Ρανσιέρ, ας εννοηθεί μία ειδική ρήξη στη λογική της άσκησης εξουσίας. Σε αυτή ομνύουν – σε αυτή απολογούνται οι αγωνιστές, όπως ο συγγραφέας, ακόμα και σε ρόλους φυσικού ηγέτη.

Και ναι, ποιος θα το πίστευε, είναι αυτοί οι ευφρόσυνοι κι ευδιάθετοι, που δια του άλλου παραδείγματος, αναλαμβάνουν την διάσωση του θετικού! Υπάρχουν άνθρωποι βαθιά δημιουργικοί που σε πείσμα της επιταγής των καιρών συνεχίζουν να αντιλαμβάνονται ως αρνητικό, την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Διαχωρίστηκαν από το κυρίαρχο ιδεολόγημα της ατομικής επιτυχίας, αναλαμβάνοντας το κόστος τους, ως την μόνη έννυλη απόδειξη της ελευθερίας.

> *Δεν μάζεψαν λεφτά, ούτε τίτλους, ούτε χρυσοποίκιλτα βιογραφικά, ούτε άρθρα με δημοσιεύσεις σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά.*

Παρότι δουλεύουν άοκνα και παρότι οι μοίρες τους προίκισαν με μονάκριβη γενναιοδωρία. Το βιογραφικό τους περιλαμβάνει άλλα εύσημα: συλλήψεις, φυλακές, «επαναστατικές ταλαιπωρίες»… Κοντολογίς με κέφι, με πάθος, με ανιδιοτέλεια, με επινοητικότητα προτάσσουν το θετικό και χωρίς οικονομία ψυχής το υπηρετούν. Δι΄ αυτής της ανάληψης ευθύνης, μπορούν να καυχηθούν πώς το παιχνίδι παραμένει ένας τόπος θαυμάτων: εκεί όπου η φαντασία κι η μαχητικότητα συναντά την μέθοδο και την προοπτική. Και τότε, ω του θαύματος – αυτοστιγμεί, παράγονται κοινωνικές αντιστάσεις και πολιτικές συνεκδοχές!

«Να σκέφτεσαι δεν είναι πάντα εύκολο. Να πράττεις είναι δύσκολο. Να πράττεις σύμφωνα με ό,τι σκέφτεσαι είναι το πιο δύσκολο πράγμα στον κόσμο» έγραφε ο Γκαίτε δύο αιώνες πριν. Γι αυτό, το «ώ λε φιλαλάκο» επελαύνει ακάθεκτα για την επόμενη

έκδοση, μόλις δύο μήνες μετά την πρώτη. Εξίσου ακάθεκτα επαναφέρει το μεθύστερον στις ζωές μας, όσων αναφερόμαστε κι όσων θα ήθελαν αλλά κι όλων των άλλων. Συζητήσεις ιδιωτικές, παρουσιάσεις δημόσιες, κριτικές στα μέσα, και κυρίως από τα μέσα, επανεγγράφουν ένα εκ των υστέρων στο εκ των υστέρων του Νίκου του Γιαννόπουλου. Επιτυχία αναμενόμενη αφού το βιβλίο λογοτεχνικά προσδιορίζει όχι μόνο χώρο αλλά και τροπικότητα.

IV. Κοινωνικές αντιστάσεις και πολιτικές συνεκδοχές.

Οι ιστορίες του Γιαννόπουλου στοιχειοθετούν μια πρωτογενή πηγή της Ιστορίας και επιδέχονται προσεγγίσεις πολλαπλών αφετηριών. Είναι αυτοβιογραφία, ενέχοντας θέση μαρτυρίας αφού εξιστορεί. Είναι μια πολιτική πραγματεία, αφού μέσα από τα απομνημονεύματα της 50χρονης μεταπολιτευτικής διαδρομής του συγγραφέα, που ειρήσθω εν παρόδω καλά κρατεί και συνεχίζει απτόητη, αφηγείται συσχετισμούς, ρεύματα ιδεών, συμπεριφορές στάσεις κι αλληλεπιδράσεις. Αποτελεί μελέτη ανθρωπολογική, θεσμίζοντας εμπράγματο παράδειγμα μιας «ζωής άλλης» με ρευστότητα αλλά και πείσμα, με νηφαλιότητα αλλά και παραφορά, ανάλαφρη αλλά και περίσκεπτη (φουκωικό πολιτικό υποκείμενο και καστοριαδικός ανθρωπολογικός τύπος). Συγκροτεί σπουδή μνήμης και τέλος «ώ του θαύματος του φιλαλάκου!», ναι, αφήνει χώρο και για τα άλλα τα αόρατα, στοιχειοθετώντας με σεβασμό το ψυχολογικό προφίλ μιας γενιάς αλλά και επιτρέποντας χωρίς φόβο, να δούμε το δικό του. Διέρχεται με αναπάντεχη διακριτικότητα από την πλημμυρίδα μιας πολεμικής εξωτερικότητας στην ανεπαίσθητα τοπία του εσωτερικού. Κοντολογίς, μέσα από αυτά τα συνεχή περάσματα, τελικά θα επιτρέψει στους αναρίθμητους πρωταγωνιστές της ιστορίας του να μετακινηθούν: από την συμμετοχή τους ως φιγούρες με περιγράμματα, στην συμβολή τους με χαρακτηριστικά προσώπου κι ονοματεπώνυμο.

V. Ένα δοκίμιο του θετικού που εγείρεται έναντι του αρνητικού που επελαύνει

Το βιβλίο του Γιαννόπουλου αναδεικνύεται σε ένα δοκίμιο του

θετικού που εγείρεται έναντι του αρνητικού που επελαύνει. Ανάμεσα στα πολλά, όσα θα προσκομίσει στον αυριανό μελετητή, θα συμβάλλει και με ένα μονάκριβο ανθρωπολογικό υλικό μιας ενσώματης ιστοριοδιφίας. Για το πώς ένας φωτισμένος κι αντισυμβατικός άνθρωπος κατάφερε να εμπνεύσει, να συγκροτήσει υποκείμενα κι ιστορία, να κάνει τομές και να συμβάλλει καθοριστικά στην τροπή των πραγμάτων. Παράλληλα, για το πώς δια των λέξεων του, καθιστά στην εποχή της εικονικότητας, παντελώς αχρείαστη την ίδια την εικόνα.

Τα κεφάλαια του βιβλίου μοιάζουν με πολύχρωμα αεροπλανάκια σε λούνα – παρκ. Στο τέλος παρότι έχεις χαρεί, βγαίνεις λίγο ζαλισμένος: από το ύψος, τις στροφές και τη σαγήνη. Μάστορας ο αφηγητής, και μας αιχμαλωτίζει… Τόση η ζωντάνια του γλωσσικού ιδιώματος, που βγάζει σπίθες το χαρτί από την δεινότατη εξιστόρηση τόσων αναφλέξεων! Και τι ωραία ομιλεί την ελληνική, ένας απάτριδας πρώην τροτσκιστής, νυν συμβουλιακός και πάντοτε ακραιφνής διεθνιστής! Κι άραγε υπάρχει άλλο παράδειγμα μιας τόσο κεφάτης εξιστόρησης τόσων δεινών; Κι αν με ρωτάτε «καλά οι ευφρόσυνοι δεν μελαγχολούν;» ευθύς θα σας παραπέμψω στις σελίδες του πονήματος, αρκεί να ξέρετε να διαβάζετε πίσω από τις λέξεις. Ωστόσο το λανθάνον θα καθρεφτιστεί πληρέστερα στη δημιουργικότητα του φροϋδικού εκ των υστέρων, ως το έναυσμα για περαιτέρω ανανοηματοδότηση, παρά στο μαρξικό ex factus. Αιτία, εκείνη η ειδική υφή του απολεσθέντος που περικλείει το κατόπιν εορτής.

Η αινιγματική σχέση της επίτευξης και της χαράς, της σεμνότητας και της επάρκειας, του επί μέρους και του συνολικού, του αρνητικού με το θετικό του και τανάπαλιν!

VI. Από τον ενικό της ανατροπής, στον πληθυντικό του υποκειμένου.

Το πόνημα του Νίκου Γιαννόπουλου δεν ενθυμείται μόνο για να διασώσει την ιστορία, δεν διατυπώνει για να την μεταδώσει, δεν επινοεί λύσεις για να υλοποιήσει υπερβάσεις, δεν εισάγει παραμέτρους μόνο για ορίσει νέες πραγματικότητες στο κόσμο της

ζωηρής Άκρας Αριστεράς αλλά πρωτίστως κατά μήκος μιας αφήγησης ποταμού σταθερά, τον αγκαλιάζει! Στα 62 γεμάτα από ζωή χρόνια της ζωής του, πολλά άλλαξαν και με την απόφαση της έκδοσης του βιβλίου, αυτό το υπογραμμίζει. Ιστορικές αναγκαιότητες με υποκειμενικές προδιαγραφές –ο συγγραφέας είναι σαφής ως προς αυτό, ιστορεί μόνο εξ ονόματος του- αφού κάθε τι άλλο, μεθοδολογικά θα ήταν δυσχερές. Κομβική ιδιαιτερότητα που εμπίπτει όχι τόσο στα άλυτα ζητήματα της ιστοριογραφίας, όσο πρωτίστως στα καταστατικά διακυβεύματα μιας πολιτικής οργάνωσης που ως μετωπική δεν είναι ενιαία. Εξάλλου, ας μην ξεχνάμε, οι συλλογικότητες διαθέτουν και μειοψηφίες…

> *Η διαδρομή από την κυριολεξία της αναφοράς στην μεταφορά λοιπόν.*

Δι΄ αυτής, το ιστορείν καθιστά, ελέω ψυχαναλυτικών διεργασιών πένθους, εφικτή την κατασκευή μιας νέας εμπειρίας. Η γενεαλογία του Κινήματος ως ιστορική υποκειμενικότητα με βιογραφικό, εργογραφία και συνεισφορά δεν είναι το κυρίως θέμα του. Ανεπαισθήτως πλην σαφώς, είναι το άνοιγμα στο επερχόμενο. Ναι αυτό είναι. Κάτι κλείνει – κάτι ανοίγει, ωστόσο μένει αρχετυπικά αναλλοίωτο το χρέος του έναντι αυτού του κόσμου: να προβεί σε συνδέσεις προκειμένου να εγγυηθεί τόσο το νόημα όσο και την καλοσύνη που προυποτίθεται, για να παραχθεί ακέραιο. Α ναι… και κάτι ακόμα. Το χρέος έναντι του εαυτού του – αυτό το χρέος ζωής που αναλαμβάνουμε όλοι από όταν γεννιόμαστε: το να συνδέσουμε τα εξωτερικά με τα εσωτερικά μας γεγονότα.

Κοντολογίς το «ω λε φιλαλάκο!» είναι η ανεξίτηλη γραφή μιας σύντομης/μακραίωνης ιστορίας από καταβολής του σύμπαντος κόσμου του/μας: ότι δηλαδή η πρώτη πραγματικότητα που έχει λάβει το υποκείμενο είναι η ποιητική της αυταπάτης. Και η τελευταία: πως αυτός ο κόσμος που το ίδιο τον έφτιαξε, υπήρχε ήδη από πριν, αλλά η ποιητική της πολιτικής του, εποίησε το ίδιο αλλιώς κι με αυτό το αλλιώς, τίποτα από τον κόσμο, δεν παραμένει το ίδιο. Κι η απόσταση ανάμεσα -τόση, όση- μεσολαβεί, από τον ενικό της «απελευθερωτικού ζητήματος» στον

πληθυντικό του υποκειμένου.

VII. Από τις σπίθες μιας εγκάρδιας συνάντησης

Το «Ω λε φιλαλάκο!» είναι ένα album καλλιτεχνικών φωτογραφικών ιστοριών (σαν εκείνο το γενέθλιο των παιδιών, που με προσοχή το συμπληρώνουμε για να το παραλάβουν όταν θα μεγαλώσουν) με την ιστορία του Κινήματος, της Άκρας Αριστεράς και των ανθρώπων της, στη διάρκεια του μισού αιώνα που έπεται της μεταπολίτευσης. Δια των 684 σελίδων, στοιχειοθετεί απαράμιλλα την αντίδραση μιας έντιμης αναγνώρισης του δυσμενούς συσχετισμού σε μια οριστικότατη και πάντα ενεστωτικοποιημένη αναμέτρηση. Εξ ου κι ο τίτλος: έλκει την καταγωγή του από εκείνον τον τρίχρονο πιτσιρικά, που έκπληκτος αντιλαμβάνεται τα ΜΑΤ να επελαύνουν!

Η δύναμη της ανθρώπινης συλλογικότητας, το αγαπημένο αστείο το συγγραφέα με τους κινέζους επαναστάτες που έφραξαν τον ποταμό, δεν είναι μόνο εκείνη η μαυρο/κόκκινη κλωστή που συνέχει τα μέρη του βιβλίου. Είναι πρωτίστως η φιλοσοφική λίθος που μετατρέπει το αρνητικό σε θετικό. Κι ενίοτε, ακόμα πιο αλχημιστικά μεταστοιχειωτική, μας φανερώνει πως ναι, το αρνητικό περίσσεψε προς τη μεριά μας…

Όμως ακόμα κι αν γίναν λάθη, αν σημειώθηκαν ολιγωρίες, αν η στιγμή απαιτεί άλλες επεξεργασίες, ακόμα κι αν εκκρεμούν δυσοίωνα τομές, τι σημασία έχει; Αφού η ελπίδα για εμφάνιση απρόβλεπτων γεγονότων και ελεύθερων πράξεων, ως συγκείμενα στίγματα μιας εγκάρδιας συνάντησης διαφορετικών υποκειμένων, δεν είναι μόνο ιδρυτική, είναι και ακατάπαυστα διαθέσιμη.

Ευχαριστούμε Νίκο που μίλησες, με το δικό σου τρόπο, «γι΄ αυτά που κάναμε». Ιδίαις δαπάναις, μας μετατρέπεις σε αυτό που είμαστε: ως μέρη της συνέχειας στην ιστορία του απελευθερωτικού ζητήματος. Και σε ευχαριστούμε που είσαι ένας ξεχωριστός – ένας από όλους.

Η Αλληλοβοήθεια ενάντια στη Φιλανθρωπία

του Νώντα Σκυφτούλη

Αν και οι δύο έννοιες δεν έχουν καμία σχέση μεταξύ τους, ωστόσο μια περαιτέρω διευκρίνιση κάθε τόσο είναι αναγκαία. Ο Κροπότκιν έγραψε την Αλληλοβοήθεια την εποχή που είχε εμφανιστεί ήδη η φιλανθρωπία και είχαν κάνει την εμφάνιση τους οι πρώτες αντιφάσεις της. Τέλη του 19ου αιώνα ο καπιταλισμός βρισκόταν στην ανεξέλεγκτη και φιλελεύθερη φάση του, με τα κέρδη να συσσωρεύονται σε απεριόριστο πλάνο. Ακριβώς εκείνη την εποχή εμφανίζεται η φιλανθρωπία από ιδιοκτήτες εργοστασίων, οι ίδιοι οι οποίοι εφάρμοζαν ταυτόχρονα μια σκληρή πραγματικότητα για τους εργάτες στον χώρο του εργοστασίου και αρνούνταν οποιαδήποτε μεταρρύθμιση σε αυτό τον χώρο της εκμετάλλευσης.

Έκτοτε, η φιλανθρωπία συμβαδίζει -και είναι ανάλογη- με την έκταση της Ανισότητας. Όσο μεγαλώνει η ψαλίδα της ανισότητας τόσο διευρύνεται και η φιλανθρωπία. Σήμερα και τις τελευταίες δεκαετίες όπου οι ανισότητες είναι σε σημεία ρεκόρ και που δεν έχουν ξαναεμφανιστεί σε τέτοια ποικιλομορφία στον πλανήτη, η φιλανθρωπία πράγματι καταλαμβάνει αντίστοιχη θέση

Η μοντέρνα φιλανθρωπία είναι αναμφιβόλως καπιταλιστική· παράχθηκε και παράγεται από την μεγαλοαστική τάξη από την αρχή και μέχρι τις μέρες μας. Υπάρχει φυσικά και η θρησκευτική φιλανθρωπία, χριστιανική στην προκειμένη περίπτωση, με τελείως διαφορετικό φαντασιακό αλλά, παρά τις εξαιρέσεις, συμβαδίζει, συγχέεται και συνεργάζεται με την καπιταλιστική φιλανθρωπία. Πέραν πάσης αμφιβολίας, η τελευταία έχει ενσωματώσει κάθε διαφορετικό νόημα της φιλανθρωπίας η οποία συνίσταται σε

ορισμένα πάγια χαρακτηριστικά.

> *Έτσι, το προνόμιο της φιλανθρωπίας το κατέχει μόνο ο άνθρωπος του «έχειν».*

Φίλος του ανθρώπου και του φτωχού δεν μπορεί να είναι ένας φτωχός αλλά μπορεί μόνο ο πλούσιος και αυτό χωρίς αλλοιώνεται η πλούσια συνθήκη της ζωής του. Το κίνητρο του πλούσιου είτε είναι η τόνωση της αγοραστικής δύναμης είτε είναι η συμπλήρωση των κενών της εργασίας και της επιβίωσης, ως κοινωνικής συνέπεια επιφέρει την αναγνώριση αλλά και την ηθική νομιμοποίηση της κοινωνικής θέσης ενός εκάστου. Ο άπορος παραμένει άπορος και ο πλούσιος παραμένει πλούσιος, μιλώντας πάντα για τη συνθήκη της φιλανθρωπίας.

Με άλλα λόγια είναι προϋπόθεση της καπιταλιστικής φιλανθρωπίας ο άπορος να παραμένει άπορος και μάλιστα αόρατος. Το θεσμικό πλαίσιο αυτό ακριβώς ενισχύει. Τον κατάλογο των απόρων γνωρίζει μόνο το κράτος και κανένας άλλος με την αιτιολογία της διαφύλαξης της αξιοπρέπειας του απόρου, αλλά αυτό έχει ως αποτέλεσμα το «προνόμιο» της φιλανθρωπίας να παραμένει κλειστό.

Στη συνθήκη της φιλανθρωπίας δεν υπάρχει έξοδος. Το άπορο άτομο είναι παθητικό από τη φύση του ρόλου αυτού, και ο ενεργητικός φίλος των φτωχών είναι που θα τον βγάλει έξω προκειμένου να νοιώσει την ευεργεσία και μετά πάλι μέσα μέχρι την επόμενη φορά. Με την φιλανθρωπία το παθητικό άτομο βρίσκεται στην εμπειρία του κλειστού της αρνητικής εξατομίκευσης. Εφαρμόζεται διαμέσου της φιλανθρωπίας ο ιδεολογικός πυρήνας του φιλελευθερισμού, που αρνείται την κοινωνία τεμαχίζοντάς την σε άτομα-ιδιώτες.

Αντιθέτως, η αλληλοβοήθεια είναι η καθολική κοινωνική σχέση η οποία αναδύθηκε εξαρχής από την κοινωνία σαν η αναγκαία συνθήκη για την ύπαρξη και εξέλιξη του ανθρώπινου γένους. Ανεξάρτητα από την ανθρώπινη φύση, αν είναι καλή ή κακή, η αλληλοβοήθεια είναι σύμφυτο χαρακτηριστικό του ανθρώπου διότι

είναι μια χρήσιμη μεσολάβηση. Χωρίς αυτή δεν μπορεί να πάει πουθενά. Έφτασε εδώ που έφτασε ο άνθρωπος μέσα από την αλληλοβοήθεια, αν και ο Κροπότκιν προεκτείνει τη δική του Αλληλοβοήθεια και στον φυσικό κόσμο με έμφαση στο ζωικό βασίλειο, κριτικάροντας την πλαστότητα των αντιλήψεων που κυκλοφορούν για τον δαρβινισμό. Η αλληλοβοήθεια ποτέ δεν σταμάτησε σα διαδικασία όμως η διεύρυνσή της είναι πάντα το ζητούμενο. Άπειρα είναι τα παραδείγματα της αλληλοβοήθειας και άπειρες οι μορφές της. Ένα όμως είναι το χαρακτηριστικό της που είναι ταυτόχρονα και ο σκοπό της. Να κοινωνικοποιήσει το άτομο, μετατρέποντας την αλληλοβοήθεια σε μια διαρκή και κοινωνική σχέση.

> *Η αλληλοβοήθεια δημιουργεί δεσμούς αλλά και δομές αλληλεγγύης και αυτό είναι ιδιαιτέρως φανερό και παραγωγικό σε καταστάσεις έλλειψης και φτώχειας.*

Η αλληλοβοήθεια ενεργοποιεί και τις δύο πλευρές, οι οποίες με τη σειρά τους ενεργοποιούν μεγαλύτερο κοινωνικό κύκλο φτάνοντας στην ενεργοποίηση όλης της κοινωνίας.

Αν και έχει μεγαλύτερο βάθος η αλληλοβοήθεια διότι απαιτεί την ισότητα προκειμένου να λειτουργήσει, υπάρχει παρόλα αυτά η δυνατότητα να λειτουργήσει και λειτουργεί και στον σημερινό κόσμο. Η δυνατότητα διαχείρισης της αλληλοβοήθειας συλλογικά από τους άπορους ακόμα και στις ατομικές περιπτώσεις ενισχύει την αλληλεγγύη της ισότητας και δημιουργεί τις προϋποθέσεις συλλογικής εξόδου. Και εδώ τα παραδείγματα είναι πολλά.

Η αλληλοβοήθεια αλλάζει και προχωράει την κοινωνία και το άτομο, η φιλανθρωπία διαχειρίζεται τη στασιμότητα του υπάρχοντος. Αυτό το γνωρίζουν ακόμα και τα μυρμήγκια τα οποία με ιδιαίτερη αυστηρότητα εφαρμόζουν την αλληλοβοήθεια στην ίδια μυρμηγκοφωλιά, για να θυμηθούμε τον εμπνευστή της Αλληλοβοήθειας Πέτρο Κροπότκιν. Φυσικά να διάβασε και το ομώνυμο έργο για πολύ περισσότερα.

Η αλληλοβοήθεια αλλάζει την κοινωνία, η φιλανθρωπία όχι.